

ЗА СТОПАНСКИЯ И СОЦИАЛЕН ПАКЕТ СРЕЩУ КРИЗАТА КОВИД-19

доц. АНАСТАС КЕХАЙОВ, управител на „Алфа Куолити България“ ЕООД

Здравният пакет срещу Ковид-19 има своя стопанска и социална цена.

Тази цена се заплаща чрез свиване на редица сектори на производство и консумация главно поради ограниченията за движение на стоки и хора. Няма как без ограничения. Те са сред важните мерки на здравния пакет. Лошото тук е, че свитото производство и консумация хем запушват потока на постъпления към бюджета, хем отпушват разходната част. И всичко това е на фона на парализа на стокообмена в глобален мащаб.

У нас не всички сектори на производство и консумация са поразени от мерките в здравния пакет, дори някои сектори са активирани от тях.

Има сектори в подем (предпазни средства и текстил за тях, препарати и уреди за хигиена и дезинфекция, медикаменти, медицински уреди и консумативи, еднократни опаковки и изделия, аптеки, строителство и ремонти, енергоносители, мини и кариери, преработка на руди, бира, вино и високо алкохолни напитки, преработени и непреработени храни и суровини за тях, хранителни добавки, телемобилни услуги, разносни и онлайн продажби, онлайн обучения, куриерство, социални услуги и пр.).

Повечето сектори във възход имат нисък дял в националния продукт.

Има сектори в застой (стоков транспорт и логистика, отбранителен сектор, строителни материали, тежка химия, оптика, електроника, мехатроника, машини и прибори, електротехника, стъкло, керамика, каучук, полимери, целулоза, хартия, някои сектори в леката индустрия: тъкачество, трикотаж, конфекция, кожи, обувки, мебели; търговия с недвижими имоти, търговия с битови и градински стоки и хоби стоки).

Сумарно секторите в застой имат голям дял в националния продукт.

Има и свиващи се сектори (хотели и ресторанти, увеселения и култура, пътнически превози, търговия на дребно, услуги за граждани, свободни професии, авторемонти, изделия втора ръка, борсови стоки и акции, изделия за аутомобилостроителната индустрия – леярски, метални, полимерни, текстилни, електроника, сензорика, кабелни сплитове).

Свитите сектори са с относително нисък дял в националния продукт.

Впрочем, тези сектори редица години бяха възходящи и с висок марж.

С изключение на някои от продуктите за аутомоти́ва, другите сектори вероятно са си заделили резерви да реагират на неравномерно търсене.

И в трите вида сектори производственият цикъл е удължен, ако зависи от забавени доставки от чужбина и/или ако експедицията към чужбина е забавена. Тези проблеми са по-слаби или съвсем ги няма, ако цикълът на производство е „затворен“ в голяма степен в рамките на страната.

Твърдя горното без претенции да познавам в пълнота всички сектори и без да отчитам сивия сектор, но картината е в общи линии такава.

Ще е справедливо всички субекти на обществото да поемат еднакво болезнено стопанската цена на кризата – не само засегнати субекти да я заплащат, но и по-слабо засегнатите субекти да дадат принос.

Държавата трябва да предприеме някои спешни мерки –

- да активизира постъпките за приемане в чакалнята на Еврозоната;
- да ревизира бюджета и предвид необходимите извънредни разноски, и предвид спада на приходите в резултат от забавената икономика. **НО НЕ СЕГА!** Не през април, а в средата на лятото, когато ще са ясни последиците и тенденциите. Иначе ще си играем на ревизии пак и пак, а ревизиите харчат време и пари и изкривяват политическия дебат;
- не само да увеличи техния обем, но и да ускори сроковете за събиране на приходите към бюджета – преки и косвени данъци, такси, акцизи;
- да се разплати с фирмите, към които бюджетът има задължения;
- да ускори разплащанията с фирми по линия на еврофинансирането и паралелно с това да разшири и реструктурира съществуващите линии на еврофинансиране, както и да търси и осигурява нови линии;
- предвид вълната от сънародници, завръщащи се у нас от чужбина, да потърси Европейска солидарност във вид на спешни инжекции за покриване на нарастналите здравни и други видове социални разходи;
- да закриля структурно значимите фирми, тези с голям брой местни доставчици и/или с голям брой преки и крайни местни клиенти, а също и фирмите, чийто продукти са значими за националната сигурност;
- да подкрепя малките и средни фирми, имащи собствен краен продукт, особено ако той е предназначен за износ към платежоспособни пазари. Нека високата добавена стойност да измести суровинната икономика. **ВАЖНО!** Тук говорим за малки и средни фирми с краен продукт, но не и за малки и средни фирми, доставящи изделия и услуги за големи фирми. Големите фирми имат ресурс да опазват своите вериги на доставка;
- да гледа с приоритет на големите експортни фирми в третия ешелон, но не всички, а най-здравите. Колкото по-здрав е третият ешелон, толкова по-лесно той ще дръпне подир себе си предходните ешелони;
- да опрости и облекчи процедурите по ЗОП, за да скъси сроковете им;
- да активира международния икономически контакт в три посоки – първо, разширяване на индустриалните и търговските кооперации; второ, намиране, разработване и бързо влизане в нови за нас пазари; и трето, завръщане на българските стоки в предишни техни пазари;
- да гарантира постоянна стабилност на институциите за социално подпомагане и на държавните пенсионни и осигурителни институции.

Съдебната власт да инициира нужните законови промени за –

- по-бързо решаване на споровете по междуфирмената задлъжнялост и скъсяване на сроковете на съответните изпълнителни мерки;
- увеличаване на санкциите за корупция, спекула, контрабанда и черна борса и ускоряване на изпълнителните мерки по такъв вид санкции;
- увеличаване на санкциите за всякакъв вид кражби на публично, лично и фирмено имущество, в т.ч. и на телефонните и друг вид измами.

А и според законите при извънредни ситуации санкциите са по-големи.

Държавата трябва да приеме и мерки с поглед в бъдещето –

- да въведе мерки за умерен протекционизъм, не като антиимпортни мерки и не самоцелно затваряне на веригите на доставка в рамките на страната, а за намаляване на силната зависимост от малък брой големи партньори. Това може да включва и отваряне към търговски и индустриални партньори в пазари, на които слабо присъстваме;
- да се справи с фалшивата безработница, фалшиви болнични и други кърлежи в социалната система – те пряко изсмукват фондовете ѝ, косвено и държавния бюджет. Друг тежък проблем е сивият сектор. Укриването на данъци, пенсионни осигуровки и здравни вноски пряко отнема приходи от бюджета и косвено срутва социалната система;
- да премахне или поне рязко да намали субсидиите за политическите партии. Нека да се финансират от членски внос и прозрачни дарения;
- да осветлява пред миряните отчетността по субсидиите на всички вероизповедания. Като харчиш народни пари, отчети ги пред народа;
- да ускори електронизирането на администрацията – централна и местна. По този път да олекоти структурите и редуцира апарата. Така ще се спестява времето на хора и организации и ще се намалят административните разходи в централния и в местните бюджети. Ще се пресуши и хранителната среда за корупция и безотговорност. Освободените от администрацията ще се вливат в реалния сектор. Преходното време да се ползва за разчистване на залежали преписки;
- да стимулира провеждането на он лайн обучения и на други форми на образование, също и съответни изпити, оценки и удостоверявания;
- (в краен случай) да извърши подготовка за организиране на вътрешен облигационен заем, само от български юридически и физически лица.

Местните власти да активират важни за днес и за утре мерки –

- да дисциплинират общностите, които не съблюдават законността, не само с разяснителна работа, но и с икономически мерки. Важното тук е да ги ангажират със заплатена обществено полезна заетост, за да ги предпазят от изкушението да рушат държавно и общинско имущество или да посягат на собствеността на сънародниците си;
- на фона на разходите си за подпомагане на нови и нови безработни, да се погрижат за разчистването на деретата и речните корита – сега не е моментът да ни изненадват порои, свлачища и наводнения;
- ако сред временно безработните от индустрията има желаещи да се изхранват с животновъдство или земеделие, да им отдадат безвъзмездно за една или две години подходящи общински терени;
- да търсят подкрепа от по-силните местни стопански субекти с цел решаване на важни проблеми като инфраструктура, здравеопазване и социално подпомагане, професионална преквалификация и заетост;
- да реструктурират местните бюджети с оглед на икономическите и социални последици от строгото прилагане на медицинския пакет и от общата стагнация на националната и световната икономика.

Контрамерки срещу съпротивата към мерките на държавата –

- за изпълнението на някои горе предложени мерки, на държавата не ѝ достига капацитет. Следва държавата да усили и реорганизира своя капацитет, за да прилага тези мерки. Капацитетът на държавата не е капацитет „изобщо“, а е капацитет за изпълнение на политики;
- не само сивият сектор, но и други икономически субекти ще опитат да яхнат или да заобикалят част от предложените мерки. Нужно е държавата да усили и реорганизира капацитета си и с оглед да може да възспира противодействието на тези субекти. Тъй като целта на мерките е да се постигат резултати, в самите мерки трябва да е предвидено как се процедурира със субекти, които противодействат.

От своя страна, индустрията трябва –

- да опазва ценния си персонал и да повишава и да разширява неговата квалификация, компетентност и функционална взаимозаменяемост;
- да въвежда модели за организиране на производството, адаптивни към вътрешни раз мествания на продуктите, процесите и персонала;
- да прицели и да ускорява продуктовете и технологичните иновации;
- да навлиза в нови пазари на мястото на скоро напусналите ги играчи;
- отново да си потърси мястото в някои занемарени предишни пазари;
- да отлага, но в разумни срокове, неспешните проекти и инвестиции;
- да редуцира непроизводителните си разходи от всякакво естество;
- да дебатира с държава и синдикати, отчитайки жизнените устои на обществото, опирайки се на вече постигнатите зони на съгласие и следвайки стратегията „аз печеля – ти печелиш – всички печелим“ (казаното за индустрията важи и за другите две страни в дебата – всички са в една обща лодка и следва да гребат към един и същи бряг).

Банките са стабилни и могат да смекчат ударите на кризата –

- Българска народна банка и Българска банка за развитие да обмислят с търговските банки в кои сектори има нужда от по-спешна помощ и кои сектори се нуждаят от по-дългосрочно и системно стимулиране;
- на търговските банки да се дадат предписания за по-ясни дефиниции на критериите за достъп до кредити и други банкови инструменти;
- търговските банки да помагат с приоритет нуждаещи се от помощ експортни фирми в крайните ешелони, но не всички, а най-здравите. Колкото по-здрави са здравите третоешелонни експортни фирми, толкова по-лесно те ще дръпнат подир себе си предните ешелони;
- търговските банки да поемат умерен риск да отпускат на физически лица и домакинства малоразмерни, краткосрочни и необезпечени или частично обезпечени кредити. Не говорим за мярката „1500 лв“, а за съобразен с днешния кризисен момент принос на търговските банки.

Банките, и без да влошават своята ликвидност, ако днес си понамалят печалбите, така инвестират утре да имат жизнеспособна клиентела. Това, че с намалената печалба се инвестира в бъдеща клиентела, важи и за застраховането, борсите и всички други форми на търговия с пари.

Медии, политици и признати авторитети да проповядват следното.

- **търговците** да не обременяват цените с разходи за реклама и да не ползват промоции и други форми за активизиране на усилено търсене, което издънва джобовете на купувачите да купуват ненужни стоки. В краткосрочен план това увеличава печалбите. В дългосрочен план търговията се самоосъжда да виси на неплатежоспособни клиенти;
- **проповедниците на православието и на другите вероизповедания** да обясняват на миряните смисъла на религиозните принципи и как от тях произтичат човешките добродетели и гражданската съвест. Пастирите на народа да поемат мисия на факлоносци на любов сред човеците и да убеждават своите вярващи да се отдадат на искрена взаимопомощ, състрадателност, милосърдие и благотворителност. Идва светъл Великденски празник. Свещениците да извисят душите на вярващите и те да даряват своята лепта в помощ на ближните. Това не е индουλгенция за изкупуване на грехове, а допир до Всевишния. И религиозните институции да премислят как по-добре да ползват материалните си активи в помощ на нуждаещите се. То ще се Види;
- **работодателите** да опитат да заживеят по-скромен личен живот и да превърнат част от личното си имущество в оборотни пари и в средства за производство. Ако бизнесът им е в застой, сега е време да се инестира в ремонти, строителство, модернизации и иновации Това ще са личните приноси на работодателите в посока по-висока ликвидност и производствена ефективност на техния бизнес. И още, капиталистите вместо да просят от държавата, нека я подкрепят;
- **рентиери, големи наемодатели и други новобогаташи**, особено ако са богатели законно и са съпричастни към падналите под ударите на кризата, да дарят в тяхна помощ колкото ще им подскаже сърцето;
- **артистичният и спортен свят** да инициира пориви за дарителство и да призове своите почитатели и фенове да даряват хора в нужда;
- **трайно безработните**, пред тях има три възможности. Ако могат, да се преквалифицират за сектори, в които ще има трудов недостиг. Ако не могат, да си платят помощите с обществено полезен труд. Или да се върнат на село да обработват земя и да гледат животни;
- **работници, служители, мениджъри, държавни и местни чиновници** нека се съгласят временно да получават по-малко пари за труда си. С това те ще помогнат на своя работодател (бил той бизнесът или държавата) по-стабилно да стои на крака и да превъзмогне кризата. Искаме да имаме много пари, но нека и малко да дадем. Стягането на колана днес не ще попречи да го разпашем пак, но когато има накъде;

- **образованите българи в чужбина**, ако все още се чувстват българи, да се върнат в Родината, както са се връщали дедите им при война. Сега не е война, но е като на война. България има нужда от синовете и дъщерите си. Тя много им е дала, сега е техен ред да се издължат;
- **младите хора** да учат усърдно, да родят повече деца, да се отърсят от индивидуализъм и консуматорство, да се грижат за родителите. Дори родителите да не са учили и възпитали децата, че алтруизмът е обратното на индивидуализма и че при условията на всеобща беда консуматорството трябва да се замени с пестеливост и скромност;
- **пенсионерите очакват от държавата, но да не чакат само от нея.** Нека децата да им се отплатят за любовта, грижата и жертвите, с които са гледани и възпитани като добри членове на обществото;
- **пенсионерите са най-уязвими от кризата**, но нека не се поддават на провокации и инсинуации, които разклащат и рушат държавността.

Медиите да престанат да трупат рейтинг с нагнетяване на паника. Нека увеличат дела на позитивните новини и да поспрат предаванията и филмите за световни катастрофи, за ужаси, насилие и жестокости. Ще е здравословно за психиката и интелекта на хората да има повече история, природна наука, комедия и други безвредни за духа предавания. **На хората са им нужни повече разум и смях, за да преодолеят страха.**

Институциите и хората да са по-предпазливи към фалшивите новини. Особено ако с тях се служи на политически користи, ако целта им е да бъдат засмуквани публични пари в изгода на безсъвестни търговци или ако са трибуна на непризнати гении, хукнали да заразяват обществото с привидно интригуващи, но често безумни и още по-често вредни идеи.

И всички българи нека временно да свием неморалните за дни на криза разходи, най-вече разходи за блясък и лукс, удоволствия и развлечения.

Всички трябва да посprem разходите, които биха могли да изчакат за по-нататъшни и по-добри времена, и да пренасочим средствата си, макар и да ги нямаме в излишък, в две направления (близко и далечно):

- **предпазливо и пестеливо да осигуряваме само най-неотложни нужди** на днешния ден, да позабравим неспешните начинания, да заживеем по-скромно и да се питаме за всяко едно левче защо ли го харчим сега;
- **да вярваме, че ще има утрешен ден, да осъзнаваме, че той ще светне** в резултат от нашите задружни усилия, и отсега да заделяме пари, за да посрещнем неговите нужди. Те със сигурност няма да са малки.

Нужно е да намерим морално упование и чрез известна доза смирение.

Забравихме, а младите няма и как да помнят, скъсаните обувки с ходила от стари камионни гуми, овехтелите палтенца с крѣпка връз крѣпка и как малчуганите износваха дрешки на бате и така, бистрата чорба от картофени обелки, празните магазини и тѣлпящи се пред тях от ранни зори хора, купоните, километричните опашки пред бензиностанциите.

Забравихме надниците за жѣлти стотинки, как дѣржавата лѣжеше, че плаща, а хората я лѣжеха, че работят, и как всеки крадеше дѣржавата. Съвсем забравихме как всички си кѣтаха паричките за още по-черни дни.

Както е и със здравето, никой не цени благоденствието докато го има. И днес нека жертваме част от благоденствието в името на здравето.

Нека да не забравяме, че нашият народ е изстрадал безброй изпитания. Те са го сплотявали. След всяко от тях той е излизал по-силен и мѣдѣр. Кризата не бива да ни отчайва, с обединени усилия ще се справим с нея.

Като отшуми кризата, с поуците от нея, ще се прицелим в бѣрз възход на икономиката и разумно ще харчим ресурсите. Ще станем по-богати и щастливи, но и по-морални, защото ние ще платим цената на успеха.

Казват, че кризата Ковид 19 била от непознат досега „природен“ вид.

Това не е криза на естествените икономически цикли (има цяла теория на Кондратиевските вълни), нито пък е изкуствено предизвикана криза (която би обслужила стремленията на заинтересовани бизнес играчи).

Не е вярно. Преди век Инфлуенцата е била къде по-страшна, но тогава светът не е знаел как да реагира и жертвите са били десетки милиони.

Наскоро вирусът ТОРС уж ни свари по-подготвени, но и той уби милиони.

Сега повече знаем за вирусите, не само как да се предпазим и преборим, но също и това, че за здравето се плаща с цената на известни лишения.

Подобни кризи може да дойдат и от природни катаклизми – изригване на вулкани, размествания на тектонични плочи, климатични трусове, метеори, комети и всякакви природни изненади с глобални последствия.

Криза като Ковид 19 не ни е връхлитала до днес (поне в историческата памет няма такъв спомен). Как да ѝ реагираме, ние се учим в движение.

Ще има сполучливи ходове, ще допуснем грешки. Трябва да се поучим от този опит, за да сме по-подготвени за други подобни кризи, защото все по-често прогресът на човечеството ще се заплаща с човешки животи